

Jožo Radošínský z Hubiny

MLYNY NA STRIEBORNICI

PAMIATKY PRE BUDÚCNOŠŤ

Svedkovia umu našich predkov.

Počas svojich terénnych výskumov, keď som s fotoaparátom na krku a zápisníkom v ruke dokumentoval starú ľudovú architektúru, remeslá, drobné sakrálne stavby, sochy a cintoríny, ma neraz napadla otázka, akú cenu majú tie staré múry a práchnivejúce drevo v nich, či ešte môžu súčasníkom dať ako poslúžiť, alebo im niečo povedať? Po dedinách a chotároch západných svahoch Považského Inovca a v blízkosti Piešťan, ešte pred dvadsiatimi rokmi, ležalo množstvo fragmentov nemalej historickej ceny, na ktorých si nezadržateľne pochutnával zub času. Mnohokrát však, keď som objavil niektorú historickú zaujímavosť, ktorú dovtedy skrývala burina, zatiaľ čo som sa snažil upozorniť verejnú správu, či pamiatkarov na ich

cenu, nenávratne zmizla pod krompáčmi či zubami rýpadiel. Posledné nenápadne, napoly rozbúrané stavbičky, ktorých história je často hodná celej knihy, v poli zabudnuté božie muky okolo už neexistujúcich ciest kade kráčali dejiny, alebo liatinové kríže, čo ešte neskončili v zbere ako kovový odpad, nám dnes miznú, ako sneh na jar. Na rozdiel od dávnej minulosti, kedy takéto pamiatky zachraňovala samotná príroda, tým že ich dôstojne pochovala pod vrstvou zeme, sa dnes strácajú nenávratne. Preto som sa rozhodol zachovať aspoň spomienky na život a diela rúk

známych i neznámych predkov a pomocou drobných detailov priblížiť súčasníkom i budúcim generáciám minulosť kraja v ktorom žijú.

Jednou z najzaujímavejších a tematicky najucelenejších súborov z histórie lokálnych pamiatok, je história vodných mlynov medzi chotármí Hubiny a Moravian nad Váhom. Myšlienku spracovať túto históriu nosím v sebe už viac ako desaťročie. Určite by si zaslúžila aj podrobnejšiu a bohatšiu publikáciu, ako je táto, ale v snahe zachrániť z nej čo najviac a najskôr, pokiaľ ešte žijú poslední pamätníci tých časov, predkladám aspoň túto skromnú monografiu.

Vodné mlyny boli nielen zaujímavými stavbami, ale i historickými technológiami, ktoré ak podrobnejšie študujeme, musíme začať obdivovať dôvtip a zručnosť ich staviteľov, či užívateľov. Dnes ich však pod ochrannou múzeí a pamiatkárov ostalo na Slovensku iba čosi okolo

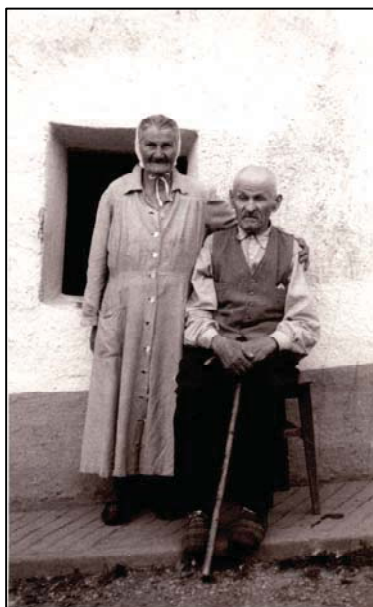
Kedysi tu bolo mlynské koleso

50 (2009). Na ľavom brehu Váhu, medzi Beckovom a Hlohovcom, kde boli kedysi dôležitou súčasťou takmer každej dediny však už stoja len ruiny, dvoch či troch. Boli svedkami ekonomického života i súčasťou miestnej kultúry. V časoch poddanstva síce patril monopol na mletie obilia miestnym feudálom, ale po jeho zrušení mlyny stali sa najprestížnejším remeslom slobodných občanov na vidieku. Boli tak efektívne, že ani dlho po nástupe kapitalizmu v Uhorsku im nedokázala konkurovať žiadna priemyselná veľkovýroba.

O ich dôležitosti a úcte ktorej sa tieto mlyny tešili svedčí, že mali aj svojich patrónov, svätcov, ktorých život či smrť boli dajako spojené s mlynom, alebo vodou. Najznámejšou bola svätá Kristína z Bolseny, ktorá zomrela mučeníckou smrťou tak, že ju utopili s priviazaným mlynským kameňom okolo krku. V našom regióne sú spomínaní ešte i sv. Ján Nepomucký, ktorého zhodili z Karlovho mosta tiež so záťažou na

krku, a sv. Florián patrón predovšetkým hasičov, čo je pripomienkou častých požiarov v týchto mlynoch.

Z hľadiska dnešných našich problémov, je však zaujímavejšia stránka vodohospodárska a energetická. Nielen všetky väčšie rieky, ale i mnohé malé bystriny, v ktorých dnes už netečie takmer žiadna voda, boli postupne využité na pohon mlynských kolies. Je obdivuhodné ako sa po

Najstarší Duranovci

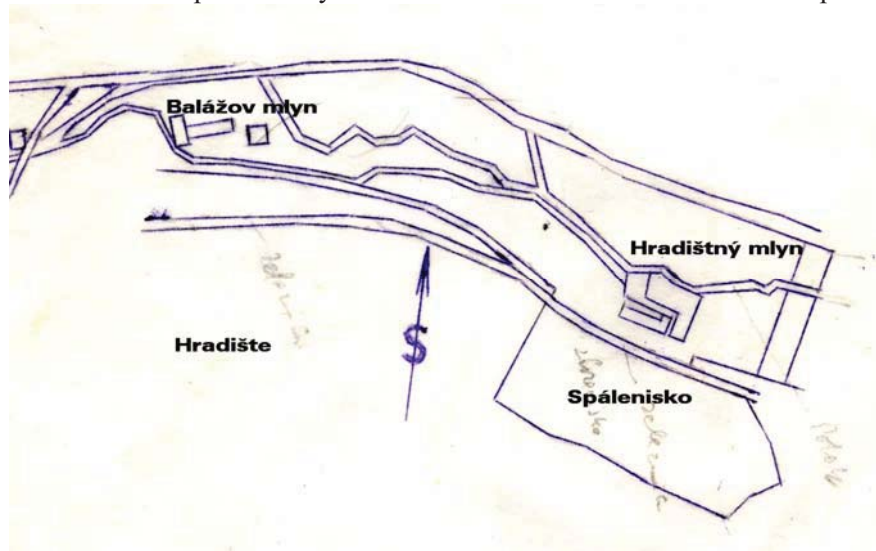
celé stáročia dokázali naši predkovia o tieto vodné toky starať, ako ich využívali a chránili. Celý reťazec výroby chleba, najčastejšej našej potraviny tak zabezpečovala obnoviteľná a ekologická energia prírody.

Mletie obilia na plávajúcich mlynoch v regióne dolného Považia je datované už od 10. storočia a pretrvalo až do začiatkov 20. storočia. Na horských bystrinách sa začali stavať vodné mlyny neskôr, pretože to vyžadovalo isté technické úpravy ich toku. V 13. storočí už bolo na Slovensku 135 vodných mlynov. Vrchol ich rozvoja predstavuje zrejme rok 1872, kedy na našom území pracovalo 4748 mlynov, z toho 4527 vodných. Vtedy však voda už roztáčala aj pohony píl, valchov, stúp a hámrov.

Mlynárstvo bolo neodmysliteľnou súčasťou života aj v podhorských obciach na ľavobreží Váhu. Spolu s mäsiarstvom a pekárstvom bolo najdôležitejšou časťou remesla a ekonomiky obcí. Počas svojej, takmer 900 ročnej histórie, odkedy voda nahradila ručné mletie obilia (žarnovy) sa neustále zdokonaľovala ich konštrukcia, aby mohli premieňať kinetickú energiu vody na prácu s čo najväčšou účinnosťou. U tých najdomyselnejších už účinnosť dokázala súťažiť s modernými vodnými elektrárnami, pravdaže za neporovnateľne nižších investičných a prevádzkových nákladov, nehovoriac o ich šetrnosti voči prírode.

Vodné mlyny v údolí Striebornice.

Zaujímavosť vodných mlynov na pomerne krátkej bystrine Striebornica, nazývanej dlho „Moravanský potok“ spočíva jednak v majstrovskom využití prírodných podmienok a jednak v dokumentácii života a technickej zručnosti predkov súčasných obyvateľov tohto regiónu. Dnes je už ťažko uveriť, ako táto malá bystrina, ktorá od nepamäti odvádzala časť zrážok a prameňov z masívu Marhátu, cez „Výtockú dolinu“ a obec Moravany do Váhu, dnes v niektorých mesiacoch už iba stružka vody, mohla dávať po dlhé stáročia toľko energie a života ako Striebornica. Súčasníkom však treba pripomenúť, že pokiaľ väčšia časť prameňov zavodňujúcich túto bystrinu nebola napojená na Piešťanský vodovod (1933) pretekalo ňou o dve tretiny viac vody ako dnes. V 18. a začiatkom 19. storočia bol tento potok zdrojom energie nielen pre klasické vodné mlyny, ale i jeden z troch papierenských mlynov v širšom okolí (Hrádok, Nová Lehota a Moravany n. Váhom). Časté povodne, požiare i zmeny majetkovo-právnych pomerov spôsobovali, že počet a miesta mlynov na Striebornici sa po dobu vyše 800 rokov mnohokrát menili a ústne poda-

nia len o málo desiatok rokov prežili ich drevené konštrukcie. Iba sem tam, sa objaví dajaký starý mlynský kameň, ktorý nám, často aj v súvislosti s názvom lokality, prezradí, že niekde tam tiež kedysi stál vodný mlyn. Dodnes sa mi podarilo pod svahmi Marhátu, z ústnych podaní alebo aj fyzicky, zdokumentovať existenciu siedmich vodných

mlynov. V katastri obce Moravany nad Váhom 4 a v katastri obce Hubina 3. Všetky ešte na začiatku 20. storočia fungovali. Ich postupný zánik začal v 30 – tých rokoch minulého storočia, hoci niektoré pracovali ešte v roku 1950. Ich mená sa zachovali len podľa posledných majiteľov, ale každý z nich má omnoho staršiu históriu a zrejme niesli aj iné názvy. Plankov mlyn bol zrejme pozostatok papierenského mlyna, pretože lokalita nad týmto mlynom sa nazývala „Nad papiernu“. Reguláciou potoka (1957) a vybudovaním jazera Striebornica (1962) boli odstavené od vody mlyny Planka, Klču a Kozáreka. Posledný z mlynov na tomto potoku, mlyn Rudolfa Durana, pracoval až do roku 1959. Všetky, okrem jedného dnes ešte ako stavba stojaceho, však boli postupne opustené a ich ruiny vplyvom poveternostných podmienok, či pod tlakom novostavieb zmizli do nenávratna. Pozostatky z týchto mlynov, ktoré sa nám podarilo zdokumentovať, ako i pár dochovaných historických fotografií ukazujú, že to boli všetky typy mlynov na vrchnú vodu. Takmer všetky mali na potoku vybudované prírodné umelé kanály, napájané vodou z potoka končiace dreveným žľabom, z ktorého padala voda na mlynské koleso. Ich konštrukcia, ako dokazujú rekonštrukčné výkresy urobené Ing. arch. Ľubomírom Mrňom, bola veľmi dômyselná, využívajúca rôzne zložité technické detaily, najmä v prevodoch, ovládacích pákach, či sitách. Základ týchto mlynov tvorila spravidla mlynica, kde boli umiestnené mlecie kamene a osievacie truhlice. Hnacie mlynské koleso, ktoré dosahovalo 3 až 4 metre v priemere, bývalo vždy umiestnené na vonkajšej strane mlynice. Aby v zime nezamrzalo, bolo obstavené kamenným múrom. Voda stekala žľabom na dvojvencové mlynské koleso, ktoré bolo upevnené na vale. Na druhom konci valu, v mlynici, bolo o niečo menšie palečné kolo (asi o tretinu menšie ako mlynské), ktoré svojimi palcami (zubami), vyrobenými z agátového alebo hrabového dreva, zapadalo do cievky vertikálneho vretena a tak roztáčalo celý jednoduchý mechanizmus mlyna. Mlynári boli všestrannými remeselníkmi, pretože všetky menšie či väčšie opravy si museli robiť sami. Opravovali stroje, čistili valce (keď už boli valcové stolice), lepili roztrhané sitá a mastili súkolia, aby bolo všetko pripravené, keď sa mlyn rozbehne na plné obrátky. Boli stolármi, tesármi i kamenármi. Často pritom používali zdedené postupy nad ktorými sa síce môžeme dnes pousmiať, ale zrejme fungovali. Jednou z nich bola skúška vyváženia mlynského kolesa. Keď mlynár vyhotovil nové mlynské koleso a vymočil sa do korca, koleso sa muselo roztočiť. Mlynári Klčo a Kozárek vyrábali mlynské kamene a okrem toho súčasťou Klčovho mlyna bola píla na vodný pohon. Výkon mlynov na Striebornici,

pokiaľ mleli mlynskými kameňmi bol približne 1q za hodinu. V plnej prevádzke, cez sezónu mlyny mleli vo dne v noci. Cez deň mlyn obsluhoval mlynár so svojim pomocníkom (pokiaľ ho mal), v noci sa pri mletí striedali. Keďže technológia mletia mlynskými kameňmi začiatkom 20. storočia bola pomerne zdĺhavá, aj v moravianskych mlynoch sa začíname stretávať s technicky modernejšími spôsobmi spracovania obilia. Mlynské kamene postupne nahradzujú dokonalejšie valcové stolice, ktoré dodávala firma „Jozefa Prokopa synovia“ z Pardubic. Každý mlyn musel mať „Mleciu knihu“, kde sa povinne viedli záznamy o mletí. Tieto záznamy kontrolovali revízori z Oblastnej obilnej spoločnosti v Bratislave. Za mletie sa platilo mýtom. Mletie a šrotovanie sa starostlivo zapisovalo do „Výkazu o mletí za vlastnú potrebu“ a do „Výkazu o šrotovaní za melné pre vlastnú potrebu“. Pre vlastnú potrebu sa myslela spotreba pestovateľa, ktorý už ale nesmel s produktom ďalej obchodovať. Bol tu zapísaný dátum, meno a bydlisko pestovateľa, prípadne nadobúdateľa, mlecie povolenie, prijaté obilie na šrotovanie alebo mletie a dôležité osvedčenie s podpisom roľníka s textom: „Osvedčujem sa, že obilie, ktoré dávam zošrotovať za mzdu, pochádza z mojej vlastnej úrody, alebo nadobudol som ho spôsobom uvedeným platnými vyhláškami, a že výrobky z neho použijem výhradne pre potrebu na svojom vlastnom hospodárstve a nepredám ich“.

Jeden takýto výkaz o mletí a šrotovaní sa zachoval u mlynára Rudolfa Durana z Hubiny.

Nemenej zaujímavá, ako technické vybavenie či administratíva týchto mlynov, bola však aj spoločenská stránka mlynárstva. V predminulých storočiach, ba ešte i na začiatku storočia dvadsiateho, vlastníť vodný mlyn znamenalo nielen výsadu, ale ako opisujem vyššie vyžadovalo aj nemalé schopnosti. Mlynári boli spolu s miestnymi statkármi, notármi, učiteľmi,

Duranov mlyn v roku 1993

krémármi a farármi najväznejšími obyvateľmi obce. Popri technickej zručnosti a obchodných schopnostiach sa u mlynára predpokladala aj istá dôveryhodnosť, aby svojich zákazníkov neklamal, ani v množstve ani v kvalite. Nepoctivci čoskoro získali zlú povesť a museli s týmto remeslom skončiť. Ale často končili aj poctiví mlynári a nedobrovoľne. Najmä ak nebolo dlhú dobu dostatok vody, alebo im mlyn vzala povodeň, či ľahol popolom pri častých požiaroch v mlyne. Mlynárstvo síce patrilo medzi najvýnosnejšie živnosti, ale súčasne aj medzi najrizikovejšie. Na Slovensku bolo ešte v roku 1924, podľa štatistiky 1800 námedzných mlynov, z toho, ako už bolo uvedené, na „moravianskom potoku“ sedem. Postupne si ich predstavíme tak ako boli rozostavené pozdĺž Striebornice, zdola od moravianskeho kaštieľa až hore, po posledný, ktorý sa nachádzal tam kde stála, dnes už neexistujúca, osada Spálenisko.

Mlyn Jozefa Kozáreka.

Mlyn bol postavený pravdepodobne v období, keď moraviansky kaštieľ ešte vlastnila rodina Motešických. (Pri jeho asanácii v roku 1957 sa našli tehly označené písmenom „M“). Posledným majiteľom mlyna pre II. svetovou vojnou bol Alfréd Zedtwitz, ktorý značne zanedbaný mlyn, v ktorom sa už dlho nemlelo, prenajal v roku 1939 Jozefovi Kozárekovi. Jozef Kozárek (1905–1985) pochádzal zo Závodu na Záhorí a jeho manželka z Brestovian.

Vyučil sa za mlynára na Morave v Brodsku a prv ako sa usadil v Moravanoch, kam ho pozval gróf Zedtwitz, robil tovariša u Haršányho v Zavare. Po príchode do Moravian mlyn najprv opravil a v roku 1940 začal aj mlieť. Mlel a šrotoval obilie pochádzajúce z grófovej úrody, ale aj obilie moravianskych gazdov. V menšej miere mlel aj pre gazdov zo susedných obcí.

Kozárekov mlyn v zime

Mlyn stál v priestore pred domami „Na rade“, kde sa končí prekrytie moravianskeho potoka. Mlyn mal koleso na vrchnú vodu, ktorá bola k nemu privádzaná umelým vodným kanálom potoka. Mlyn však prestal mlieť ešte pred skončením II. svetovej vojny. Zrejme preto, že posledný majiteľ mal iný, istejší zdroj obživy. Kozárek bol totiž dobrým odborníkom na výrobu mlynských kameňov. Vyrábala ich až do odchodu do dôchodku. Pred Kozárekom pracovali v Zedtwitzovom mlyne mlynár Machala a po ňom mlynár Kubíček. S týmto mlynom je spojená aj povesť ktorá sa dlho tradovala v Moravanoch a okolitých obciach.

Vodník v mlyne pod kaštieľom.

Kedysi dávno, keď pred moravianskym kaštieľom postavili mlyn sa v hlbokých zátokách potoka, vraj ukrýval vodník – hastrman. Žil utiahnuto, skryto pod koreňmi mohutných vrb aj so svojou ženou a deťmi, kdesi tam hore pod jazerom. Z vody vyliezal málokedy. Vtedy sedával na koreňoch, ktoré trčali z vody pri jeho príbytku. Časom sa však osmelil a chodil stále bližšie k ľuďom. Občas ho vraj miestni videli, ale bolo to veľmi zriedka lebo vychádzal len za tmy a za mesačných nocí. Rád chodieval práve do mlyna pod kaštieľom, kde ho bolo najčastejšie vidieť. Za svitu mesiaca sa jeho tieň i pohyby jasne črtali vo vode pod drnom. Videli ho vraj mnohí Moravanci. Veľa krát sa ho aj pokúšali chytiť, ale nedarilo sa. Vodník im vždy unikol. Ako keby sa im vysmieval. Hovorilo sa, že sediac v mlynici iné nerobí, iba rozmýšľa ako ulapiť svoju ďalšiu obeť. Možno už chystá hrnček pre novú dušičku do svojho kráľovstva. Iní zas tvrdili, že tak vábi ľudí k vode, ako kedysi vodne víly vábili mladých mužov k Váhu. Tak to trvalo veľmi dlho a strach iba rástol a rástol, až sa Moravanci dohodli, že toho hastrmana predsa len chytia. Rozhodnutie bolo vraj také pevné, že nakoniec vodníka predsa chytili a na mieste na smrť umlátili, až sa vraj rozlial na kolomaž. Takto dajako sa to tradovalo niekoľko storočí a mnohí boli ochotní aj prisahať, že tú kolomaž na vlastne oči videli. Prečo nie, veď kolomaž z vozov vtedy bolo možno nájsť kdekade. Iná verzie tohto príbehu o predstavivosti a mágií vodných tóni, je z okolia Piešťan. Podľa nej vodníci boli veľmi spoločenské stvorenia, ktoré radi chodili medzi ľuďmi, najmä po jarmokoch. Tam v dave však nebolo jednoduché ich spoznať, pretože kvapkajúcu vodu z ľavého rukáva kabanice si len málokto všimol. Na suchu, ale boli úplne neškodní. No vraj možno práve na týchto jarmokoch, vo Vrbovom,

Krakovanoch či v Piešťanoch si hľadali svoje budúce obete? Najmä keď už boli dosť nasiaknuté pálenkou, alebo nešťastne zamilované. Vtedy totiž ľudí nenapadá nič múdrejšie, ako ísť za vodníkom ku hlbokkej vode, čo dokazuje že príbeh o vodníkoch je večný, hoci ich obľúbene vodné mlyny už dávno odniesol prúd času. Kto však vie, či sa dnes neskrývajú na priehradách a vo vodných elektrárňach a vo voľnom čase tam nevyrobajú elektrinu ?

Mlyn Štefana Klču.

Štefan Klčo (vľavo)

Pôvodným vlastníkom mlyna bol gróf Alfréd Zedtwitz. Začiatkom 20. storočia mlyn od Zedtwitzovcov kúpil ešte Ján Klčo, otec posledného mlynára Štefana Klča. Štefan Klčo (20. 8. 1892 – 14.6.1982) pôsobil v Moravskom Lieskovom ale od roku 1928 už pracoval vo vlastnom mlyne v Moravanoch. Vtedy si zostrojil nové mlynské koleso (viď foto). Do roku 1933 mlyn mlel obilie mlynskými kameňmi. V rokoch 1933 – 34 tu však už dal do mlyna namontovať valcové stolice z Pardubíc. Klčo patril k všestranným remeselníkom. Spolu s Jozefom Kozárekom vyrábali vlastnou technológiou mlynské kamene.

Svoju metódu nikdy neprezradili a jej tajomstvo si odniesli do hrobu. Klčov mlyn však mal neskôr i turbínu na výrobu elektrickej energie a jeho súčasťou bola i pásová píla na vodný pohon, ktorou rezal dosky a hranoly pre zákazníkov. Mlynár Klčo bol sčítaný a svetaznalý muž, ktorý ovládal nemčinu, maďarčinu, poľštinu a taliančinu. Bol dobrým fotografom a mal pomerne veľký fotoarchív. Počas Slovenského štátu sa hlásil k HSLS a bol veliteľom HG. V roku 1943 sprevádzal Dr. Jozefa Tisu pri obhliadke archeologických vykopávok v Moravanoch.

Jeho mlyn prestal pracovať v roku 1949, keď mlynára Klču zatvorili. Mlyn mlel prevažne pre obyvateľov Moravian, ale i pre obce z blízkeho okolia. Od roku 1952 pracoval Štefan Klčo v piešťanskom „Ružovom mlyne“. Už ako dôchodca sprevádzal talianskych mlynárskych odborníkov, ktorí na Slovensku stavali mlyny a robil im tlmočníka. Mlynské kamene ktoré zostali pri mlyne sa použili ako stavebný materiál do základov novostavby, ktorá stojí presne na mieste mlyna – aby boli pevnejšie.

Mlyn Jozefa Planka.

Mlynár Jozef Plank s manželkou

Ako už uvádzam v úvodnej časti, tento mlyn pravdepodobne existoval už v 18. storočí ako tzv. papierenský mlyn. Jeho predposledný vlastník, František Plank, kúpil tento mlyn od mlynára Remiáša koncom 19. storočia. Plankovci prišli do Moravian ešte za Rakúsko – Uhorska. Po Františkovi Plankovi mlyn prevzal jeho syn Jozef Plank (zomrel 1963), ktorý mlel v mlyne až do roku 1950. Podľa spomienok syna posledného mlynára Jozefa Planka, tento mlyn už nemal mlynské koleso, ale bol poháňaný Francisovou turbínou. Po úbytku vody v dôsledku výstavby piešťanského vodovodu turbínu nahradil naftový motor. Naftové motory

vtedy dodávala firma Hugo Schon z Kyjova na Morave. Mlyn vyrábal najkvalitnejšiu múku z moravianskych mlynov, od hrubej až po najjemnejšiu a z toho dôvodu mal mlyn zákazníkov nielen z Moravian a susedných obcí, ale aj Sokoloviec, Ratnoviec, Jalšového ale i samotných Piešťan. Mlyn bol zbúraný začiatkom 80 – tych rokov a stál v priestore pod cestou asi 200 metrov poniže jazera Striebornica. Mário Plank (1949), vnuk Jozefa Planka, si na pozemku svojho deda – mlynára postavil dom.

Ked' nepomohol ani bič.

Zastavme sa trochu v Plankovom mlyne. Jeho múry stáli ešte v roku 1970 a mlelo sa v ňom ešte v roku 1950. Stál v priehlbine, na ľavej strane hneď pod cestou, ktorá viedla do Výtockej doliny, asi v strede vzdialenosti medzi Moravanmi a rekreačnou nádržou, ukrytý medzi starými vrbami, topolmi a orechmi. Vďaka mohutným stromom, ktoré ho obklopovali zo všetkých strán a neustálemu hukotu vody padajúcej z mlynského kolesa, pôsobil na pocestných, ktorí sa okolo neho uberali do blízkych hôr tajomne, takmer strašidelne. Jeho posledný majiteľ Jozef Plank bol v Moravanoch i v celom okolí vážený človek, patriaci medzi miestnu honoráciu, ako boli správca fary, miestni učitelia, či richtári. Títo ľudia mali v období I.ČSR výsadne postavenie, ktoré vyplývalo buď z ich vzdelania, ale ešte skôr z toho, že mali pravidelné príjmy a mohli si dovoliť veci, ktoré pre ostatných obyvateľov neboli dostupné. Jozef Plank bol vysoký muž, chodiaci trochu dopredu nachýlený, a tvrdej nátury. Hovorilo sa o ňom, že je príliš pyšný na svoj majetok. V skutočnosti bol iba hrdý na to, že je mlynárom, že má dobrý mlyn a melie dobrú múku. Možno práve preto sa o ňom veľa rozprávalo a dodnes sa medzi pamätníkmi zachovala táto historka.

Jedného dňa, začiatkom tohto storočia, sa Plank vracal so svojimi koňmi domov. Koníky to boli výborné a ani kameňom riadne naložený voz im nerobil ťažkosti. Pokojne a bez akejkoľvek zastávky ťahali svoj náklad hore Moravanmi k mlynu. Bol už neskorý večer, a pretože obloha sa už poobede zatiahla čiernymi búrkovými mrakmi, nebolo vidno nič iba bielu cestu. Voz prešiel cez celú dedinu a chystal sa hore briežkom k mlynu. Za poslednými domami sa však kone odrazu znepokojili, začali strihať ušami, metať chvostom a fŕkať. Potom náhle zastali. Mlynárovi bolo ich správanie nevysvetliteľné a čudné. Najprv to s nimi skúsil miernym šklbaním opráť a lichotivým hijó. Kone sa však ani nepohli. Skúsil to teda

bičom, ale ani to nepomohlo. Zliezol z voza, pohladil ich po hrivách, poklepal po šiji a skúšal potiahnuť dopredu za ohlávku. Pred koňmi ako by bol zrazu vyrástol nejaký múr, ktorý im bránil v pohybe vpred. Skôr naopak, pomaly ale isto cívali. Plank opäť vyliezol na voz a opäť sa ich pokúšal pohnúť silným švihnutím biča. Márne. Vtedy si náhle uvedomil, že niečo tu nie je s kostolným poriadkom, že pred ním stojí čosi mimo tohto sveta, čo mu bráni pokračovať v ceste. Ako tak premýšľal, napadlo mu, že vo svojom živote neraz počul o tom, že v takýchto prípadoch často pomôže, keď sa človek prežehná a pomodlí. Rukou urobil na svojich prsiach veľký kríž a pomodlil sa otčenáš. Nato sa kone náhle upokojili, prestali fŕkať, dupať nohami a na trhnutie opratami sa dali do pohybu, ťahajúc plne naložený voz bez zástavky, až do mlyna. Mlynár bol presvedčený, že ho na ceste pri starom strome zastavili bosorky. Doma všetko vyzoprával a rozhodol sa, že na mieste, kde sa mu stala táto nezvyčajná príhoda, zavesí na strom obraz Panny Márie. Aj tak urobil. Neskôr, keď starý strom vyschol a na jeho miesto postavili nový dom, premiestnili obrázok na jeden zo stromov v predzáhradke, kde je dodnes. V roku 1952 obrázok zrenovovali a k obrázku Panny Márie pridali aj obraz srdca Ježišovho.

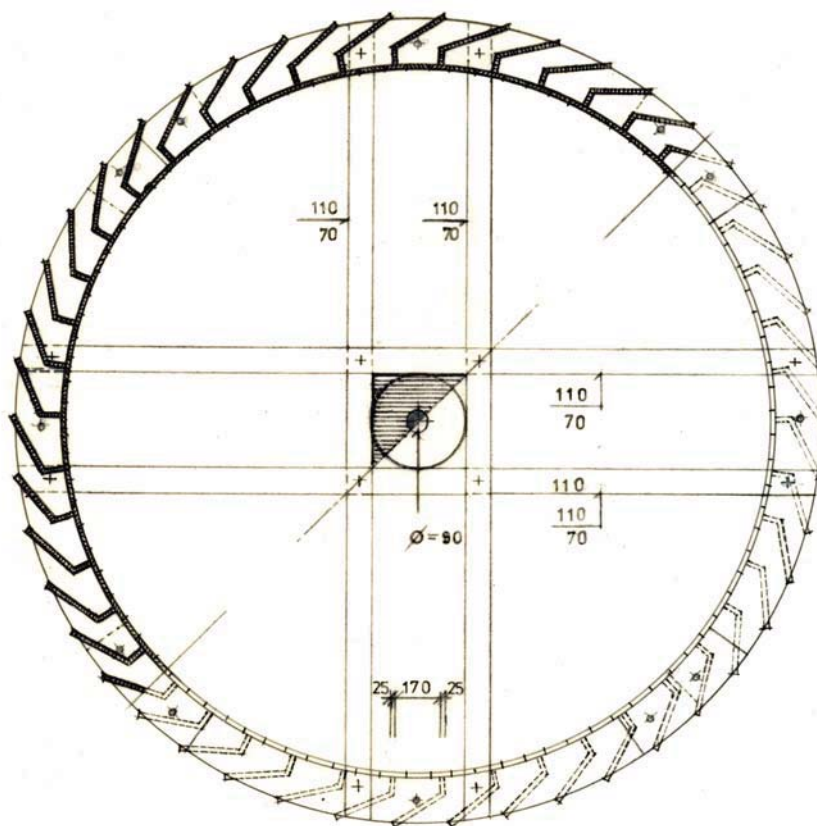
Mlyn Štefana Durana

Posledným, štvrtým mlynom na Striebornici, ktorý ešte stál v katastri bol mlyn Štefana Durana. Postavený bol pravdepodobne začiatkom 19. storočia, ale nemožno vylúčiť ani starší dátum. Mená pôvodných majiteľov nie sú známe. V prvej polovici 20. storočia mlyn vlastnili postupne mlynári Drlička, neskôr Ján Hrnčiar (Pinč) a posledným majiteľom mlyna bol Štefan Duran, ktorý ho kúpil od druhej Hrnčiarovej ženy Angely. Po roku 1949 sa mlyn stal súčasťou Ružového mlyna v Piešťanoch a mlynár Štefan Duran v ňom mlel až do roku 1954. Mlyn mlel múku a šrotoval obilie pre moravianskych gazdov, ale jeho služby značne využívali aj gazdovia zo susednej Hubiny. Mlyn stál v priestore nad jazerom Striebornica poniže hospodárstva Štefana Čavojského. Na jeho mieste stojí rodinný dom mlynárovho vnuka Miroslava Durana. Zo samotného mlyna sa však nezachoval žiadny fragment. Mlyn mal mlynské koleso na vrchnú vodu, ktorá bola k nemu privádzaná umelým kanálom z potoka. V posledných rokoch svojej existencie mal mlyn aj malú turbínu na výrobu elektrickej energie pre vlastnú potrebu.

Mlyn Rudolfa Durana

O niečo vyššie ako stál opísaný mlyn Štefana Durana bol mlyn jeho brata Rudolfa. Stál však už na území katastra obce Hubina.

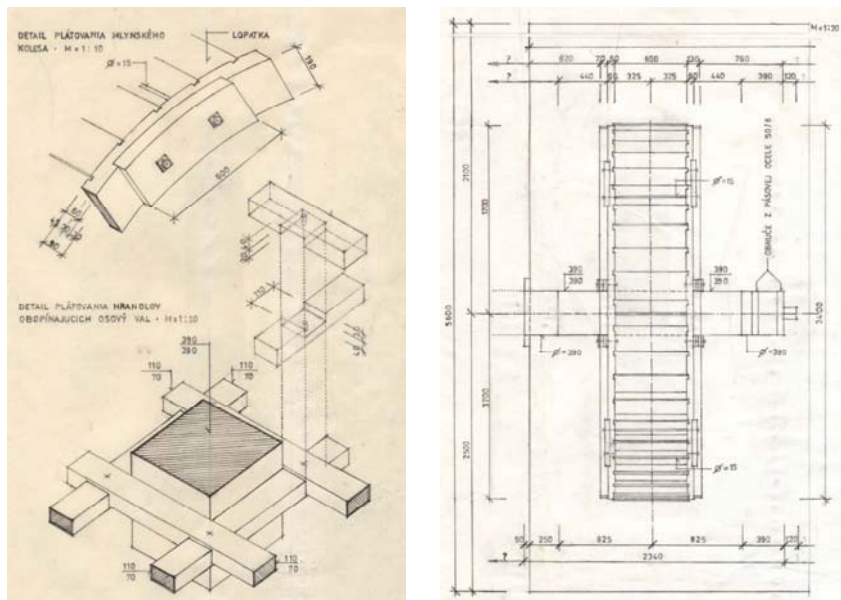
Títo dvaja bratia tak žili a hospodárili prakticky vedľa seba, ale úradne každý v inej dedine. Aj tento mlyn, podobne ako mlyn jeho brata

mal dlhšiu históriu a vystriedal viacero majiteľov, o ktorých sa toho už veľa nezachovalo. Vieme iba že tu hospodáril otec Štefana a Rudolfa, ktorý sa volal tiež Rudolf. Za manželku mal Júliu rod. Čingerovú.

Mlyn sa nachádzal v komplexe hospodárskych budov zoskupených v rámci akéhosi väčšieho uzatvoreného dvora, ktorého dominantou bol mlyn. Architektúra zodpovedala typu vodného potočného mlyna na vrchnú vodu. Zo spomienok najstarších obyvateľov a syna Rudolfa

Durana Antona (zomrel roku 1993), sa dozvedáme, že do roku 1933 mlel mlynskými kameňmi. Od toho roku už ale s valcovými stolicami a keď bolo málo vody v potoku, jeho chod zabezpečoval naftový motor dovezený z Čiech. Rudolf Duran nemal žiadnych cudzích pomocníkov. Ako spomína jeho syn Tóno na svoje mládenecké časy, nebolo to „med lizat“. „Aj keď som sa vrátil neskoro v noci zo zábavy, už od štvrtej hodiny ráno som musel pomáhať otcovi s vrecami ťažkými 80 až 90 kg. Furmani naozaj vozili vrecia takto ťažké“. Nad vstupom do mlyna vítala

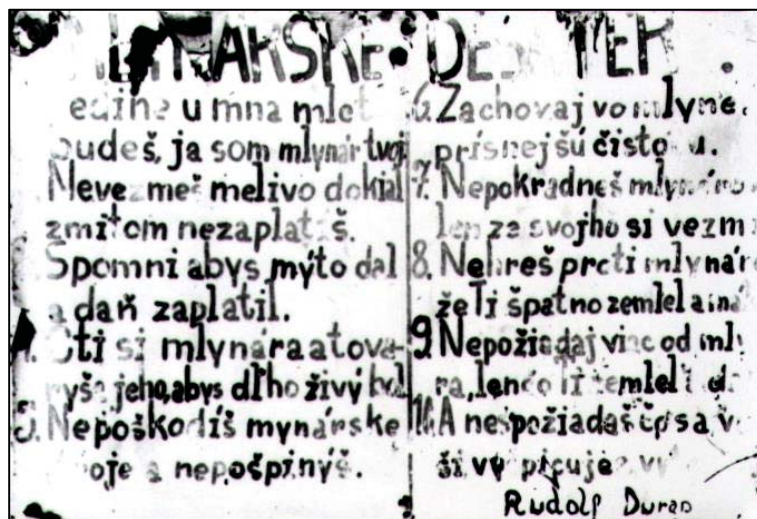

zákazníkov plechová tabuľa veľkosti 1 m x 0,6 m s nápisom „Rudolf Duran Mlynár Hubina“. Pri mojej prehliadke interiéru mlyna (1993), viac – menej zanedbaného a opusteného som našiel mlynárske desatero a už spomínané výkazy – knihu, kde si Duran viedol evidenciu činnosti mlyna. Rudolf Duran mlel múku pre široké okolie až do roku 1959. Vzhľadom na pamiatkovú hodnotu mlyna, jediného zachovaného na potoku Striebornica, a ktorý sa komplexne zachoval na mieste svojho vzniku in situ, je nutné aby sa jeho existencia i napriek nechote majiteľov zachovala. (Druhý mlyn v takejto podobe zachovalosti sa nachádza iba v obci Lúka).

Rudolf Duran

Súčasťou mlyna boli i dve pivnice vykopané v spráši tesne vedľa mlyna nad vozovou cestou. Jedna sa používa dodnes ako priestor na uskladnenie zeleniny a zemiakov, pre svoje výborné klimatické podmienky, druhá je zasypaná. Dĺžka pivnice je približne 9 – 10 metrov, šírka 2 – 2,5 metra. Pohodlne tu prejde človek vysoký 1,8 m. Po piatich metroch od dverí, sa pivnica delí na dve samostatné miestnosti o dĺžka 4 – 5 metrov. Jedinečnou ukázkou dômyselnosti našich dedov je jama na hasenie vápna v ľavej prednej časti, podobná nika zapustená do zeme. Ďalej na pravo je ďalšia nika do ktorej sa odkladalo čerstvo nadojené mlieko do džbánov a mliečnikov na dlhší čas. Vetranie pivnice umožňuje ventilačný komín o priemere asi 20 cm, cez ktorý vidieť a je v druhej časti pivnice. Podľa rozprávania Antona Durana, syna Rudolfa Durana sa tieto podzemné priestory kopali pred 100 rokmi (dokumentácia sa robila – 23. mája 1993). Podobné pivnice sa zachovali na Banke a na Ducovom.

Mlynárske desatero Rudolfa Durana

Mlyn Jozefa Baláža

Balážov mlyn sa nachádza v lokalite katastra obce Hubina zvanéj „Pod Hradiskom“, poviše mlyna Rudolfa Durana. Pôvodná budova mlyna je využívaná v súčasnosti ako rekreačná chalupa. Mlynské zariadenie je zlikvidované, a už niet ani žiadnych náznakov, že tu bol niekedy prosperujúci mlyn

v ktorom svoju mlynársku činnosť vykonával mlynár Jozef Baláž. V orientačných a turistických mapách je nesprávne určenie tejto lokality ako Bažanov mlyn. Na fotografii je pani Emília Čavojská rod. Durčeková so svojim otcom niekedy v rokoch 1933 – 34 pri tomto mlyne.

Hradištný mlyn

Najmenej informácii máme o tzv. „Hradištnom mlyne“ – ktorý bol niekde v lokalite „Pod Hradištom“, tam kde sa nachádzala veľmi stará hubinská osada „Spálenisko“, ktorá tu existovala ešte v 19. storočí. Na prelome storočí vyhorela. Tieto údaje sú iba zo spomienok ľudí, ktorí si pamätajú rozprávanie svojich rodičov, prípadne starých rodičov. Poslednou stavbou v tejto lokalite bola hájovňa. Na katastrálnej mape, ktorej opravy sa robili v roku 1901 a následne v rokoch 1933 – 35, je tam zakreslených ešte niekoľko ďalších stavieb. Zameranie sa robilo pre potreby lesného majetku grófa Zedtwitza posledného majiteľa moravianskeho kaštieľa. Zánikom osady zanikol aj mlyn, ktorý pravdepodobne patril grófovi Curtovi Zedtwitzovi. Meno mlynára sa nezachovalo. Pozemky v tejto lokalite patria známej hudobníckej rodine, Lehotských.

Literatúra:

BAČA, Róbert – RADOŠINSKÝ, Jozef: Dejiny obce Moravany nad Váhom, rukopis (r. 2003)

ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA, VI. zväzok, T – Ž, str.: 343

MLYNKA, Ladislav: Tradičné výrobné stavby a ich ochrana, In: Pamiatky a múzeá, 3/1998, str.: 34 – 37

RADOŠINSKÝ, Jozef: Vodné mlyny na Striebornici, In: Piešťanský týždeň, č. 21/1993, roč. 3

ŠÍPOŠ, Ján: Zaviate stopy Ludwiga van Beethovena, In: Balneologický obzor 1979, str.: 30 – 65.

ZBORNÍK: Mlyny a mlynárske remeslo, In: Vlastivedné múzeum v Galante, Etnograf a múzeum X., Galanta 2006

Komplex budov Duranového mlyna

Za informácie ďakujem, priateľom i domácim občanom, ktorých som pri svojich cestách po lokalitách náhodne stretával. Osobitne ďakujem Alexandrovi Urminskému za konzultácie z oblasti mlynárstva.

Mlyny na Váhu

Moravany „Na rade“ – vľavo Kozárekov mlyn

Tajuplné Hradište nad Striebornicou v zime

Mlyn Rudolfa Durana v zime

